

MADASS SÁNDOR ÉNEKESKÖNYVE

Madass könyve az irodalomban

Madass Sándor gyűjteménye nem ismeretlen a magyar irodalomban. Tudomásom szerint először Gálos Rezső említi egyik tanulmányában, 1907-ben.¹ 1925-ben Szabolcsi Bence ismerkedik meg vele², s 1929-ben jelenik meg róla Szabó T. Attila könyvészeti leírása.³ Erre való hivatkozással említi futólag a Zenei Lexikon is.⁴

Az újabb zenetörténeti munkákban többször felbukkan mint a 19. század értékes gyűjteményeinek egyike.⁵

Az említett irodalom fontosabb vonatkozásait a következőkben lehetne összefoglalni.

A gyűjtemény Gálos Rezső ajándékként került az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonába 1906. szeptember 8-án. Gálos egy másik Madass-kötettel s egy harmadik, újságkivonatokat tartalmazó gyűjteménnyel együtt Nagy Borbáth Vilmos nagybaconi állami iskolai igazgatótól kapta.⁶

A második kötet zenei anyagot nem tartalmaz. Ennek anyagát ismereti Gálos idézett tanulmányában, Madass egyik fontos fordításával kapcsolatban. A harmadikból Madass érdeklődési körére, esetleg életére vonatkozólag lehetne talán részleteket megtudni. A második kötet szintén Gálos ajándékként ugyancsak az Erdélyi Múzeum-Egyesület kéziratárába került, a harmadik Gálosnál maradt.

A továbbiakban csak az elsővel mint zenei gyűjteménnyel foglalkozom.

Az énekeskönyv összeírását a múlt század negyvenes-ötvenes éveire tezik, 1816-os víznyomású papírja viszont korábbinak sejtetné.

A németből, részben éppen Madass által fordított 26 dal mellett ismert költők (Csokonai, Bajza, Petőfi) verseit s 20 népdalt is tartalmaz.

Szabolcsi Bence a dallamokból 1925-ben 44-et másolt le. Ez az anyag, véleménye szerint, így oszlik meg:⁷

új stílusú népdal	11%
idegen dallam	13,5%
újabb népies anyag	18%
műdal	57%

Kodály Zoltán, Bartha Dénes és Molnár Antal a Szabolcsi másolatában levő dallamokra hivatkozik. Ebből közli Kodály, g-alapra transzponálva, a 118., Bartha pedig eredeti hangnemben a 41b számút.⁸

Tekintettel a gyűjtemény fontosságára, az itt következő sorok az egész dallamanyagról szeretnének képet nyújtani — a könyvtári lehetőségekhez képest.

A gyűjtemény

A gyűjtemény a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár kéziratok könyveinek osztályán, az eddigi irodalomban ismert szám: 1531 alatt található. Címe, amint Szabó T. Attilánál és Szabolcsnál is olvasható: *Kötés | DALLOS KÖNYV, | a' vég Társaságokban | való Haszonvétele | öszve szedte, rész szerint magyarra fordította, | kótára tette, és le írta | Szalontai Madass Sándor.*

Az eddigi leírásokat és hivatkozásokat⁹ a következőkkel lehetne még kiegészíteni:

Kötése minden bizonnyal a leírás előtt történt, a szövegben és a dallamokban ugyanis semmi, a kötésből származó csonkulás nem észlelhető.

131 dalt tartalmaz, 128-ig számozva, azontúl nem. Teljes egészében hiányzik a 94. számú dal; helye üresen áll. Többször találkozunk egy szám alatt ugyanazon szöveg más fordításával (31, 59, 112. sz.). (A továbbiakban csak a szám zárójelben.) A dalok többségének dallamát is tartalmazza (111 teljes, 1 féldallam). A gyűjteményben találunk néhány dalt, amelyeknek szövege felett ott áll ugyan a vonalrendszer, de Madass nem kottázta le a dallamukat (50: *Arany láncsal köttelek*; 58: *A somlyai bálbáz ki van festve*; 68: *Kicsiny a lány, nagy a gondja*; 120: *A baldokló leány*; 121: *Káka tövéen költ a ruca*; 123: *Csaplórosné, töltön bort*; 125: *Mi piroslik ott a síkon távolban*; 126: *Az éjszaka álmomba*; 127: *Lakatosné, el ne bídd*). Az is előfordul, hogy vonalrendszer síncs, csak a helyét hagyta ki a gyűjtő (122: *Cserebogár, sárga cserebogár*). Egy ízben kétszer írta ki ugyanazt a szót (41), több esetben utalt a dallamra olyan daraboknál, amelyeknek csak a szövegét írta le (7: *Ó édes érzés*; 13: *A férjem édes atyja*; 26: *Az asszony egy szükséges rossz*; 49: *A pataknál ült a gyermek*; 82: *Lauriger Horatius*; 100: *A magyar búja*; 124: *Nem megyek én már ezután*; 128: *Ott a mezőn egy virágszál*; 130: *Megy a jubász számaron*; 131: *Eljen minden bonleány*).

A gyűjtemény végig egy személy írása, árnyalati különbségekkel. Az elején nyugodt, apró betűs, gondos frászt látunk, ezt a 65. számmal felváltja egy nagyobb betűtípusú, nyugtottabb írás. A gyűjtemény végén (108) visszatér az apró betűs írás. Tintát az író a 65, 67, 92, 98, 108, 120, 128. számoknál váltott, s ez felismerhető a tartalomjegyzékben is.

Üres lapja nincs; betoldással is csak két helyen találkozunk. A kötésen kívül ez áll: *DALLOK*, alatta: *1*. Az első keménytábla belső felének felső bal sarkán: *Nr. Prot. 84*. Ez Madass könyvtárának jelzése vagy hagyatékának átvételi jegyzőkönyvére való utalás is lehet.

Madass Sándor

Madass személyéről nem sokat tudunk. Gálos idézett tanulmányában többek között kitér futólag Madassra is. Véleménye szerint műkedvelő volt, aki üres óráiban irodalommal, s tegyük hozzá: zenével is foglalkozott. Érdeklődése kiterjedt az akkori folyóiratok érdekesebb apróságaira is. Gálos Madassnak három, kivágott újságcikkeket tartalmazó kötetéről tesz említést, de feltételezi, hogy jóval több lehetett gyűjteményében.

Madass figyelemmel kísérte kora szellemi életének fejlődését, s szabad idejében, mint már előbb említettem, maga is fordítgatott németből, latinból.

Gálos Rezső utal arra, hogy egykori folyóiratokban hiába kereste Madass nevét, mindössze egyetlen *M. ss. S.r.* jelzésű műfordítást fedezett fel. Ez a fordítás ebben a gyűjteményben is szerepel (16). A továbbiakban így jellemzi őt Gálos: „Írói babérokra azonban, úgyehet, Madass nemigen vágyódott. Kéziratainak tárgyából ítélve jókedvű, intelligens ember lehetett, igen nagy életfilozófus, aki az életet igen könnyű oldaláról tekintette, talán csak onnan ismerte is, és a maga kisded körének élt, annak mulattatására írogatott.”¹⁰

Mint hogy Gálos tárgyhöz s a folyóirat jellegéhez nem tartozott szorosabban Madass életrajza, nem időzik a kérdésnél, de sejteti, hogy életének mozzanatait ismeri.

Bihar megyéből a 18. századból több Madass nevű családról van tudomásunk. Az 1754—55-ös összeírásban Madass Pál, János, Miklós és György szerepel.¹¹ Nagyszalontán ma is él Madass, illetve Madoss nevű család, nem is egy.¹² Ő maga a szalontai előnevet használta, ilyen előnevű Madass családról viszont a családtörténeti könyvészetben nem találtam semmit.¹³

Irodalmi és zenei műveltségére csak következtethetünk néhány kötetnyi anyag alapján. Könyvtárának összetételét nem is sejtjük. Nagyszalontán élt-e, s ha igen: mikor — ebben az esetben pedig mennyiben vonatkoznak rá is Kodály Zoltánnak Nagyszalontával kapcsolatos megállapításai — mind ezt ilyen körülmények között csak találgatni lehetne.

Mivel prózai fordításai is bepillantást engednek egyéniségébe és némileg kiegészítik dalgyűjteményéből kibontakozó érdeklődési körét, futólag megemlítem, hogy Shakespeare, Goethe, Herder, Schiller, Jean Paul mellett előfordul kötetében több, a múlt század első évtizedeiben közkezdvelt, általánosan olvasott, ismert mű szerzőjének neve: Tieck, Kleist, Klingler, Lenz, Kotzebue, Bürde, Pfeffel, Zimmermann s mások. Prózai fordításainak köteté Gálos Rezső idézett tanulmánya szerint a múlt század húszas-harmincas éveiből származhatik.

A gyűjtemény szövegei

A szövegekkel csak olyan mértékben foglalkozom, amennyiben a bennük felbukkanó utalások támpontul szolgálnak a gyűjtemény keletkezésének idejéhez.¹⁴

A gyűjteményben egyetlen dátum síncs, amely ilyen vonatkozásban felvilágosítana. A szövegek egy része viszont igazolja a korábbi irodalmi utalásokat, feltételezéseket a másolás idejét illetően.

A kötet első felében igen vegyes hangulatú költemények váltják egymást. A lemondó, viszonzatlan szerelem, gondtalan, tréfás családi élet témái mellett ritkán s elég későre jelenkezik átfogóbb érdeklődésre mutató dal (24, 30). Egyelőre éppen csak feltűnik az életéről való filozofálás, a szabadságról való elmélkedés. Az egyéni problémák mellett a közösségi kérdések lassan nyomulnak előtérbe. A gyűjtemény második felében viszont ezek fon-

tosabb szerepet kapnak. Emellé sorakoznak a népi vagy népies hangú dalok, tágítva a gyűjtemény gondolatkörét, hangulatvilágát.

A hazafias dalok egy részében hangot kap a kilátástalanság (71) vagy fájó emlékezés (81); ez azonban lépésről lépésre átadja helyét — nyilvánvalóan az 1848–49-es szabadságharc közvetlen előzményei s első szakasza sikerének hatására — a derűlátó, magabizó költeményeknek (97).

A szabadságharc leverése után kifejezésre jut az elkeseredés, de ez már nem személyes fájdalom; benne van az egész nép leveretésének keserve (99. sz. 8. szakasz). A világi fegyverletételről szóló dalok némelyike is panaszos hangvételű (103. sz. 2. szakasz), de felcsillan ugyanakkor a remény, kifejezést kap a jobb jövőbe, az igazság győzelmébe vetett bizalom is (uo. 7. szakasz). Egy idő múltán helyet kap a humor is, így „áll bosszút” elnyomóján vagy dicsőíti a közelmúlt (vagy jelen?) nagy alakját (126. sz. 1–4. szakasz).

A lengyel nép szabadságküzdelseinek megéneklése, népszerűsítése részben rokonszenv, részben időszerűsítés kérdése. Ha némi túlzással is, de érzelmeti a korabeli európai nagyhatalmak közömbösségét a kis népek szabadsága iránt (98. sz. 2–3. szakasz).

A gyűjtemény első felében találkozunk a polgári egyenlőség gondolatával is (37. sz. 4–5. szakasz). A költemény végén félreérthetetlenül világossá lesz, hogy „gondolkodásai” a társadalmi egyenlőség körül forognak, s „boldogsága” („akkor minden egyenlő lesz”) egyelőre kilátástalan. Itt-ott többször is kifejezésre jut a kismemizett ember bánata, keserve. Nem ismeretlen a korabeli irodalomban a hadirokkant „beszélgetése” mankójával; keserű gúnnal csendül ki belőle: megbecsülés helyett koldusbot, szegénység s egy mankó — ez minden, amit a társadalom nyújt verejtékéért, küzdelmeiért, csonkaságáért (2).

Azért időztem a dalok egy részének tartalmánál, mert ez bizonyos mértékig nyilvánvalóan Madassal is jellemzi, a gyűjtő, lejegyző válogat a megismert anyagból, a válogatásnak pedig az időszerűség mellett a másolt anyaggal való rokonszenv is egyik szempontja.

A gyűjteménynek nincs beosztása, csoportosítása: amit kapott és ami érdekelt, azt rendre lemásolta. Csokonai 1803-ban keletkezett költeményét a gyűjtemény vége felé olvashatjuk (96). Bajza egy későbbi versét előbb, mint egy korábbi (1834, 1828: 71, illetve 87). Két Petőfi-dallal ugyanez a helyzet (97, illetve 130). Az Arany János kötetében szereplő 1831-es Cholera-dal a gyűjtemény közepe táján helyezkedik el (65).

A szöveg mellett a dallamok is nyújtanak némi támpontot a gyűjtemény keletkezésére vonatkozólag, bár még így is csak annyit lehet megállapítani, amennyit a szövegek esetében: melyik év előtt *nem* írhatta be az illető dalt gyűjteményébe.

Szemere Pálnak Madassal is előforduló fordításai (a *Dalok azoknak, akik szeretnek* c. füzetekből)¹⁵ Bécsben és Pozsonyban 1802, 1804 és 1806-ban, majd 1812-ben Pesten jelentek meg.

A 60. számú dal 1806-ban jelent meg egy romángyűjteményben, francia szöveggel. Madass német forrásból merítette. A dal az *empire* Marseillaise-e lett; énekelték színházban, hangversenyteremben, szalonokban; átirták,

variációkat szereztek a dalra. Hangneme ugyanaz Madassnál, mint az eredeti franciánál; dallama variáns.¹⁶

Hertelendy Marsa a 41/a sz. dal. Hertelendy Gábor az 1809. évi nemesi felkelésben a Tisza ineni csapatok parancsnoka; a maga idején népszerű katona. Ez a dal tehát nyilván ez idő tájt keletkezett.¹⁷

A *Bécs városról nyugatról* kezdetű dalt Káldy szerint a 20-as években már énekelték.¹⁸ Itt a 66. sz. alatt, tehát a gyűjtemény közepe táján szerepel. A 48. sz. dalnál Madass a *Kártigám* c. regényre utal. Ugyanez a dal Arany gyűjteményében mint Pálffy Sámuel *Erbia* c. könyvének 1822. évi kiadásában szereplő ének bukkan fel.¹⁹

A csárdást a magyar zenetörténet 1834–35-től tartja számon. Itt a 90. sz. dal csárdás.²⁰

A *Hortobágyi pusztán jár a szél* kezdetű dal Thern Károly dallama, s 1838. október 8-án mutatták be a *Peleskei nótárius* c. darabban.²¹ Madassnál néhány lényegtelen ritmikai módosítástól s egy ütemnek a negyedik sorban oktávval magasabban való intonálásától eltekintve pontosan ugyanúgy olvasható, más hangnemben. A gyűjtemény végén található (116).

A *Szózatot* Egressy 1844-ben zenésítette meg. A gyűjtemény második felében találjuk (104).

A *Nemzeti dal* dallama 1848-ban keletkezett, s a *Szózat* előtt fordult elő, de annak közelében (97).

A *Búsul a lengyel* közvetlen 1846 után országszerte elterjedt.²² Madassnál a *Nemzeti dal* után találjuk (98).

A világi fegyverletételről szóló dal 1849 második felében keletkezett²³; Madassnál a *Szózat* előtt találjuk (103).

Ha még figyelembe vesszük, hogy Madassnak 1817-ben jelenik meg nyomtatásban a fordítása, a papír víznyomása szintén ez időből (1816) való, a nyomtatásban megjelent dal pedig a gyűjtemény első harminc dala közt van (16), akkor feltételezhető, hogy a gyűjtemény németből fordított anyaga mindenképpen a szabadságharc előtti. Az első húsz-harminc dal esetében nem tartom lehetetlennek az 1820–30-as éveket. A gyűjtemény nagyobb része, hozzávetőlegesen a 40-es számú daloktól, a szabadságharc idején s utána kerülhetett a gyűjteménybe.

Madass viszonylag ritkán nevezi meg a dalok szövegének szerzőit (Csokonai: 95, 96; Petőfi: 97; Vörösmarty: 104; Castelli: 79; Körner: 59, 70). Maga egy eredeti szöveggel szerepel (29), s előfordul egy már ismert dal mintájára szerzett szövege, melyet „az asszonyok kérésére” írt (13). Dallamok szerzőire egyáltalán nem utal.

A megnevezett magyar szerzők mellett találunk Bajza (71, 87), Kisfaludy Károly (81) és Czuczor (117) szövegeket is. A németből fordítottak közt szerepel még Schiller (11), Gleim (15), Müller (61), Knebel (64), Kotzebue (85). Saját versének (29) nyelvezete folyékony, élvezhető, s történetesen a nyelvi hangsúlyok az ütemek keretében, a dallamvonal esésében és emelkedésében elég jól érvényesülnek. A dallam trochaikus lejtése azonban a versnek is idegenszerűséget ad, s végső kicsengésében, énekelve, megfosztja a Petőfit megelőző költőnemzedék munkáira emlékeztető magyarosságtól, illetve népiességtől. Az egyébként — főleg fordított szövegű dalok esetében — anynyira gyakori nyelvi, hangsúlybeli elütő vonásokkal itt nem találkozunk.

A fennebb már említett s az asszonyok kérésére írt verse hangulatos, tréfás visszavágó dalnak látszik, sok apró, a férfiakat gúnyoló részlettel vagy éppen vaskos kicsínyeskedéssel.

A gyűjtemény címéből is világosan kitűnik, hogy nem népdalgyűjtemény-nyel van dolgunk; Madass egyszerűen saját társaságának, a polgárosuló kis-nemes szórakozásának dallamait gyűjti, részben fordítja s kottázza. Forrásra egészen ritkán: az operarészletek esetében, s egyszer a *Kártigám* c. regényre hivatkozik. A hosszú idegen szövegek (legalábbis a fordított dalok esetében) inkább a keze ügyébe kerülő almanach-, naptár- vagy kéziratanyagra utalnak; ezt az anyagot minden valószínűség szerint fordítás közben másolta s kottázta. A dallamok kis hányadában előforduló szórványos javítás viszont arra enged következtetni, hogy bizonyos hányadát emlékezetből is lejegyezhetette. A dallamok egy része általánosan ismert, közkézen forgó; ez a feltevés még nagyobb valószínűséggel érvényes az akkor elterjedt magyar nyelvű dalokra. Ezt látszik igazolni az a tény is, hogy a más gyűjteményekben előforduló dallamok egészen elenyésző számánál találtam teljes azonosságot; legtöbbször közeli vagy távolabbi variáns. A közösen előforduló dallamok esetében ritka a hangnemenazonosság. Ez szintén alátámasztja az előbbi föltevélezt.

Írásmód, ékítések

Lejegyzése világos, jól olvasható. Egészen ritka az olyan eset, amikor valamelyik hangjegy kétféleképpen értelmezhető. Gondosan s egy idő után elütő (piros) tintával húzza meg a vonalrendszert. Aprólékosan rótt, kis hangjegyei nyugodt munkára vallanak. Modern hangjegyírása semmilyen olvasási nehézséget nem támaszt. Kulcsot, előjegyzést, ütemnemet pontosan kír. Minden lapot lapszállal lát el, az egyes darabokat (14-től) piros tintával számozza, s a számot és a címet kettős vonallal húzza alá.

Egészen ritka egy-egy hang elírása (pl. a 22. sz. utolsó sorában c2 helyett d2), hangjegy-értéket megnyújtó pont vagy zászló elmaradása (117, illetve 27 és 62). Néhány esetben a javított hangot betűvel is kírja (14, 48, 105). Előfordul, hogy elfelejti az értékjelző gerendát (28), vagy feleslegesen teszi ki a zászlót (77), ütemvonalat (87).

A két vagy több hangból álló melizmákat kötőjellel vagy gerendával s a szótag elhelyezésével jelzi. Sem az első, sem a második jelölési módban azonban nem következetes (22). A variáns egy esetben pontozott szárú s gerendájú hangjeggyel tünteti fel (44). Az ismétlést általában ismétlőjellel, prima, seconda voltával jelzi, nem írja ki. A rövidítések közül az előbbieket mellett a staccatót (22, 27), staccatissimót (46, 93) használja. A sorvégi késleltetést kétféleképpen írja. Egyik esetben a főhanggal azonos értékű törzshangnak (57), máskor ugyanazon dal keretében a késleltetett hangot rövid előkénnek értelmezi. Egészen kivételes esetben a késleltetett hang sokszorosa az előkénnek (39). Hasonlóan kétféleképpen jár el a verbunkos záró, bokázó kép-telével: előkével, törzshangokkal jelzi ugyanazon darab keretében (92).

Ékítések közül az előke a leggyakoribb, mind rövid, mind hosszú formájában a szokásos kis hangjeggyel jelölve. Alkalmazza felső, alsó szomszéd hangként (9, 38), terc- vagy éppenséggel szext-ugrás előkészítőjeként (86, illetve 80, 84). A hosszú előkét általában a főhang fele értékének tekinti (97,

10, 11); egy műben négy esetben a kettős melizma értékével egyenlőnek veszi (89), egy esetben a főhang értékével azonosnak (28). Hangsúlyos és hangsúlytalan hangon egyaránt előfordul.

A kettős utóka mindössze két dallamban bukkan fel (8, 60).

A parányzót (kettős ékesítés) megtaláljuk negyed, pontozott negyed, nyolcad, tizenhatod értékű hangsúlyos, hangsúlytalan hang felett egyaránt (1, 10, 24, 47, 89). A hangjegy utáni formáját nem ismeri.

Kivételesen dinamikát is jelez (p, f, ff; crescendo, decrescendo: 59, 105).

A dalok szövegének helyesírása változó. Gyakori a különbség a dallam alá s a külön leírt szövegben. Az első versszakot ugyanis, néhány esettől eltekintve, a dallam alá s azután külön is leírja.

Fordítás

A szövegek jelentős része fordítás. Sok esetben megnevezi a fordítót (24 eset), máskor jelzi, hogy számára ismeretlen a fordító személye (3, 6, 37, 43, 53), vagy egyszerűen csak a német címmel utal erre (60, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 84). Néhány esetben ezzel sem (15, 59, 61, 62, 64, 70, 85).

A fordítók között ott találjuk Szemere Pált (1, 9, 10, 11, 22), Szentest Istvánt (2), P. Keresztet Károlyt (28), Láng Jánost (30). Legtöbbjét mégis saját maga fordítja (1. sz. dal Szemere által nem fordított versszakai, továbbá 4, 5, 8, 12, 16, 17, 18, 23, 24, 27, 31, 39, 47, 52, 55, 57; összesen 16, illetve 17 dal, tehát nem 26, mint eddig tudtuk).

A gyűjtemény fordított anyaga (ha a számomra vitás 129-est is ide számítjuk) összesen 46 dal, vagyis a dallammal ellátott szövegek 41,4%-a, az egész gyűjteménynek pedig 35,1%-a.

Madass fordításának elterjedéséről csak akkor fogunk majd világos képet alkotni magunknak, ha a 19. század ilyen anyagáról leltárszerű lajstromozásunk lesz. Egyelőre úgy látszik, nem tartozott az általánosan ismert fordítók közé. Mint Gálos Rezső kiderítette, s fennebb már említettem, a maga idején csak egyetlen fordítása jelent meg nyomtatásban.

Nem érzem magam hivatottnak, hogy Madass fordításainak értéke felől nyilatkozzam. Hogy mégis némi fogalmunk legyen erről, összehasonlítási alapul egymás mellé állítom ugyanazon szöveget, a *Dabin sind meine Freuden* kezdetű dalt Szemere Pál és Madass fordításában:

Szemere Pál:

Oda örömeim is,
Ah, ó is oda.
Tépnek gyötrelmeim,
E szívet nyomva.
Oda van szép napom,
Ah, ó is oda;
Vissza nem is kapom,
Nem többet soha.²¹

Madass:

Örömeim odavannak,
bú emészt engemet,
a keserves fájdalomak
átmarják szívemet.
Ah, öröm, térj meg önként,
térj vissza, nyugalom!
a bú elnyomván másként
szerencse meghalnom.

Latin nyelvből való fordítási készségére álljon itt szintén egy példa:

Lauriger Horatius:	Koszorús Horatius:
Quam dixisti verum!	Be igazat mondtál!
Fugit euro citius	Hogy a szélnél az idő
Tempus edax rerum:	Sebesebben elszáll.
Ubi sunt o pocula	Hol vagytok, ó poharak,
Dulciora melle	Soknál kedvesebbek.
Rixae pax et oscula	Piros lánykák csókjai,
Rubentis puellae?	Méznél edesebbek!

Rímei általában elég változatosan oszlanak meg. Fordításaiban az alábbi rímecsoportokat figyelhetjük meg:

- a a b a (1, 23)
  - a a b b (12, 18, 24, 39, 47)
  - a b a b (52)
  - a a b c (27, 31)
  - a a b c d (8)
  - a b a b c c (c) (17, 55)
  - a b a c a c (5)
  - a b a b c d c d (16)
  - a a b c c d e e f (4)
- vegyes (versszakonként váltakozva kereszt- és párosrím: 57).

Általában ragrímeket alkalmaz; ritkán fordul elő egy-egy szórím.

Nézzük meg fordításait zenei szempontból. Vegyük pl. a 8. sz. dal szövegének s dallamának kapcsolatát. A felütéses dallam eleve jelentősen megnehezíti a magyar szórend megfelelő érvényesülését a szövegnek ebben a fordításában. Az első sorban a hangsúly a tagadáson van, a dallamvonal nagy ugrása azonban háttérbe szorítja ezt a fontos mozzanatot, s indokolatlanul a nyelvi szempontból hangsúlytalan szótag emelkedik ki („ne sírjál”). A következő sor elején ugyanilyen helyzet áll elő: az „élet” szó második (hangsúlytalan) szótagja az előbbinél még nagyobb ugrással kerül az ütem leghangsúlyosabb helyére. A továbbiakban már nincs ennyire szembeötlő ellentmondás nyelv és dallam között, de fordításaiból bőven lehetne idézni a több-kevésbé hasonló megoldásokat.

Az egyes szavakon túl, nagyobb egységeket véve figyelembe, szintén nem találjuk meg a nyelvi szempontok érvényesülését, szöveg és dallam ideális egységét. Ezt némileg indokolja a magyar és a német nyelv hanglejtése közti nagy különbség. Szövegnek és dallamnak ez a maitól merőben eltérő értelmezése és megoldása korántsem csak Madassra jellemző; amint Molnár Antal kimutatta, ez kisebb-nagyobb mértékben a korabeli fordítási nyelvnek sajátja.²⁵

Természetesen nem mindenik fordítása egyformán sikerült. Egyikben nem talál mindig a szótagszám (52), másikban a hosszú értékű hangra rövid szótag esik, vagy fordítva (16), a harmadikban az igekötőt, a szövegben kiemelt számnévet hangsúlytalan hangra helyezi (24, 47), a negyedikben túlzottan kiemeli a névelőt (24), az ötödik szinte próza (57) stb. Viszont olyan fordí-

tása is van, amelyben a hangsúly elhelyezkedése nem kifogásolható (23), a szöveg jól simul a dallamhoz (18). Találunk olyat is, amelyet dallam nélkül olvasva nem érzünk idegennek, ha viszont dallammal együtt szólaltatjuk meg, az idegen dallam lüktetésében a magyartól elütően hat a versezet (27). Ezek a fordítások a legtöbb esetben kész dallamokhoz készültek; jelentős részükben az éneklés háttérbe szorítja, feledtetni a szöveg apró hiányosságait. Verseghynél olvashatjuk a következőket: „A sorok végzeteinek egyenlősége nem kívántatik meg az énekekben oly szorosan, mint másvalamely versben. Az éneklés és muzsika kipótolja annak nemlétét.”²⁶

Mint láttuk, az ellenkezőjére is akad példa, amikor a dallam idegen jellege nem megfelelő „köntös” a magyar szövegnek, s nemhogy feledtetné ennek gyengeségeit, hanem éppen kiemeli.

Törzssanyag variánsok

A gyűjtemény 111 dallamából 4 dallamnak fordul elő variánsa, mégpedig három dallamnak egy-egy, a negyediknek három:

- a 12. sz. dallam variánsa: 63,
- a 17. sz. dallam variánsa: 39,
- a 20. sz. dallam variánsa: 23, 45, 48,
- a 21. sz. dallam variánsa: 41b.

Leszámítva a hat variánst, törzssanyagként marad 105 dallam.

A variánsok között találunk egészen közel állókat (12—63): cezúra, szótagszám, ambitus pontosan azonos, mindössze a szerkezetben fordul elő némi módosítás. A 17. és 39. dallam esetében a cezúrák és az ambitus közel állnak egymáshoz, a szótagszám viszont távolí hasonlóságot mutat; szerkezetben egyik elütő sorokból áll (17), a másik visszatérő. A 21—41b sz. dallam szótagszáma azonos, többi eleme egészen elenyésző változást mutat. A 20—23—45—48-as csoportban vannak azonos elemek (szerkezet, ambitus) s közelebbi vagy távolabbiak (cezúrák, szótagszám).

Hangsor, hangnem

Feltűnő a gyűjteményben a dúr dallamok túlsúlya (88,29%). Messze elmarad mögötte a moll (6,30%) s a mixolid (2,70%); éppen csak jelen van a dór (0,90%). Egy-egy esetben a dallam hangsort vált: az előtag dúrban hangzik el, az utótagban viszont mollra fordul, vagy fordítva: mollra dúr következik (0,9—0,90%). A dúr dallamokon belül legnépszerűbb a D, G, F, C; moll dallamoknál az a vezet.

Hiányos hangsorok esetében dúrban a második, harmadik, hatodik s hetedik fokot mellözi — leggyakrabban a hatodikat (záróhang alatt) s hetediket (záróhang fölött). Mollban egészen szórványos ez a jelenség (31:1 arányban), s akkor is jellemző fokot (VI.) hagy ki. Az említett fokok sohasem hiányoznak együttesen egy hangsorból. Az esetek többségében a jelenség csak látszólagos, mert pl. a záróhang alatt hiányzik ugyan a hatodik fok, de

megvan a záróhang felett (3, 24). Más esetben hiányzik a második fok, viszont a jelenlévő harmadik és hatodik meghatározza a hangsor jellegét (59).

Erdekes viszont, hogy néhányszor a dúr hangsor vezérhangja hiányzik; ezeknek a daloknak ambitusa minden esetben 1—8 (37, 46, 53, 54, 93).

Alterálás

Elsősorban a fordított szövegű dallamoknál lép fel, de előfordul magyar műdal-anyagban is, vagy pedig népi dallamban, bokázó záróképletnél. Dúr dallamokban mind fel, mind le egyaránt előfordul az alterálás (48:9 arányban), mollban csak fel, s az is ritkán. (Mollban a VII. fok felemelését nem tekintettem alterációnak.) Az alterálások előfordulását fokenként az alábbi táblázat szemlélteti:

Fok	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
Dúr fel	7	2	—	31	8	—	—
le	—	—	3	—	—	1	5
Moll fel	1	—	1	—	—	4	—

A hetedik fok lefelé alterálásával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy csak egy esetben fordul elő záróhang alatti fekvésben, s akkor is a dallam harmadik sorában; a többi négy esetben sem a befejezéshez közel (105; 71, 84).

Különböző mértékben ugyan, de előfordul a felső, alsó domináns hangnembe, párhuzamos s azonos alapú mollba, illetve dúrba való kitérés, esetleg modulálás.

Hangterjedelem, ambitus

A viszonylag kis vagy nagyobb hangterjedelmű dallamok száma alacsony. Nagyobb részük oktáv terjedelem körül mozog, vagy még inkább túl lépi azt, s undecimáig halad. Íme a részletes megoszlás:

		a) Ambitus hangokban							
		6	7	8	9	10	11	12	13
Dalok száma		5	11	24	25	19	20	4	3
Dalok %-a		4,5	9,9	21,6	22,5	17,1	18,0	3,6	2,7

		b) Ambitus fokokban												
		VII 3	I— (3—6)	II— (3—4)	III— (4—5)	IV—5	V— (3—10)	VI—8	VII— (5—11)	1—6	1—7	1—8	1—9	1—10
Dalok száma		1	5	3	5	1	26	2	36	3	1	19	2	7
Dalok %-a		0,9	4,5	2,7	4,5	0,9	23,4	1,8	32,4	2,7	0,9	17,1	1,8	6,3

(A b táblázatban a VII: a záróhang alatt levő hetedik foknál egy oktávval mélyebb hang.)

A fenti két táblázat csak a vokális⁶ ambitust tartalmazza. A szöveg nélküli részek hangterjedelme részben majdnem azonos a szöveg dallamának ambitusával (16), máskor a vokális rész ambitusát lefelé egészíti ki alsó dominánsig (36). Három esetben, tipikusabb hangszeres részben, a szöveg dallamának 1—8, V—8 és III—4. terjedő ambitusa felfelé bővül 5—13, illetve VII—8 fokig (37, 73, 96).

Tempó, ütemnem

Tempójelzésre Madass a szokásos idegen elnevezéseket alkalmazza, de feltűnik néhány magyar fordítása is. Némelykor a dallam jellegére, eredetére, magyar voltára is utal ezekkel a szavakkal (pl. *Vivace Ungarese*, vagy egyszerűen: *Ungarese*). Elég jelentős azoknak a daloknak a száma, melyeknél nem találunk tempójelzést. Az alábbi táblázat az egyes tempójelzések mellett feltünteti az illető jelzéshez kapcsolódó ütemnemet is:

Tempójelzés	Ütemnem						Összesen
	2/4	2/2	C	3/4	3/8	6/8	
Andante	8	16	2	3	3	2	34
Moderato	8	7	1	5	2	3	26
Jelzés nélküli	13	—	—	2	1	—	16
Vivace	7	—	—	—	2	—	9
Vivace Ungarese	3	—	—	—	—	—	3
Allegretto	1	—	—	—	—	1	2
Allegro	2	—	—	—	—	—	2
Andantino	—	—	—	2	—	—	2
Maestoso	1	—	1	—	—	—	2
Moderato Ungarese	2	—	—	—	—	—	2
Allegro non molto	—	—	—	—	1	—	1
Andante maestoso	1	—	—	—	—	—	1
Andante tempo di menuetto	—	—	—	1	—	—	1
Dolce	1	—	—	—	—	—	1
Halkal	—	1	—	—	—	—	1
Lassan	1	—	—	—	—	—	1
Lassacskán	—	—	1	—	—	—	1
Marcia maestoso	1	—	—	—	—	—	1
Moderato dolce	1	—	—	—	—	—	1
Tempo di Polonese	—	—	—	—	—	1	1
Tempo di Tedeschi	—	—	—	1	—	—	1
Ungarese	1	—	—	—	—	—	1
Vígan	1	—	—	—	—	—	1
Összesen :	52	24	5	14	9	7	111

* Lásd a Hangszeres vonatkozások című pontot.

Amint látható, az ütemnek szerinti megoszlásban a párosok messze felülműlják a páratlanokat (79,2, illetve 20,7%). Ha a magyar eredetű anyagban vetjük össze az ütemnek arányát, akkor azt tapasztaljuk, hogy a 2/4 leggyakoribb (37,8%); a háromnegyedes messze mögötte marad (6,3%), s a többi mind kevesebb 5%-nál.

A fenti táblázatból egyébként az is kiderül, hogy leggyakoribb ütemnek az andante, moderato és vivace jelzésekhez kapcsolódnak. A jelzés nélküliek mind a gyűjtemény vége felé helyezkednek el, s a 2/4-esekből egy sem fordított. A másik figyelemre méltó dolog, hogy a magyarnak jelzett dalok (Vivace Ungarese, Moderato Ungarese, Ungarese) kivétel nélkül mind az első csoportba tartoznak.

Amint a jelzésekből is következtetni lehet, az anyagban parlando rubato dallam nincs; valamennyi a giusto típusúak közé sorolható.

Szerkezet

A gyűjteményben négy-, öt-, hat- és hétsoros dallamokkal találkozunk. Négyesoros dallamok közt a következő típusok fordulnak elő:

a) Egy sor ismétléssel épül fel:

AAAvAvl (21) ... összesen : 1

b) Első sorát ismétli:

AAvAvlB (111)

AAABC (25, 34, 36, 46, 66, 109)

AAvBC (3, 30, 40, 48, 61, 63, 69)

AA²BC (110)

AA²vBC (32)

ADAC (112) ... összesen : 17

c) Második sorát ismétli:

ABBvC (14, 37, 89)

ABCB (2, 108)

AECBv (91, 92, 101) ... összesen : 8

d) Két sort ismétli:

AABB (67)

AAvBB (29, 42, 129)

AABBv (65, 80, 87, 90, 93, 97, 102, 107, 114)

AAvBBv (56, 119)

AA²BBv (103)

A²B²AvB (118)

A²B²AvBv (41b)

AAv²BB (117) ... összesen : 19

e) Négy különböző sorból áll:

ABCD (1, 4, 8, 9, 12, 52, 54, 62, 64, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 84, 86, 99, 104, 105, 106, 113) ... összesen : 25

f) Visszatérő szerkezeti:

AABA (10, 20, 43, 45, 55, 70)

AAvBA (23)

AABA^v (19, 22, 31, 47, 74, 85, 88)

AAvBA^v (11, 18, 24, 28, 39, 44, 51, 96, 98)

AA²A²v (75, 115)

AA²BA^v (33)

ABBBv (6, 27, 35, 116) ... összesen : 30

A négynél több soros dallamok az alábbi felépítést mutatják²⁷:

Ötsoros: AABBC (38)

AABCD (41a)

ABABC (95)

ABBBvCD (59)

ABCDDv (15)

Hatsoros: ABCDAB (53)

ABCDBE (16)

ABCDEF (5, 17)

Hétsoros: ABCDEFFv (60) ... összesen : 10

Amint a táblázatból látható, a régi stílus ereszkedő tendenciájú építkezésére mutat az a), távolról a d) csoport 6–7 válfajának egy-egy dallama. Az új stílusra nemcsak a visszatérő szerkezetűek utalnak; erre mutat a b) csoport 4–5, valamint a d) csoport 5 és 8 válfaja, de nem visszatérő felépítéssel.

A táblázat f) pontja azt mutatja, hogy a gyűjtemény teljes anyagában az új stílust 30 dal (27%) képviseli. Ha ennek a táblázatrészek anyagából kiemeljük a magyar anyagot (20, 45, 19, 88, 44, 51, 96, 98, 75, 115, 33, 35, 116) és kiegészítjük a főcézúrával, szótagszámmal, az új stílusú magyar anyagról a következő képet kapjuk:

Főcezára	Szerkezet	Szótagszám								Összesen		
		7	8	10	11	12	13	14	15		17	8+7
V	AABA									1		1
1				1	1		1	1	1	1	1	7
5	AA ² A ² A	1			1							2
5	AA ² BA		1									1
III	ABBA					1						1
b3		1										1
		2	1	1	2	1	1	1	2	1	1	13

Amint látható, az anyagban a Bartók által megállapított válfajok mindenike képviselve van.

Ha ugyanilyen szempont szerint a fordított anyagot is végigtekintünk, feltűnik, hogy leggyakoribb az AABA 1-es főcezurájú szerkezet (8 eset); ugyanebbe a csoportba összetett sorokkal 6 esetet sorolhatunk; egy-egy esetben ugyanide 1-es és 3-as főcezurájú dallamot számíthatunk. A hiányzó egy dallam az ABBA szerkezethez tartozik, 5-ös főcezurával. Az AA²A²A és AA²BA szerkezet a fordított dallamokban hiányzik.

Főcezúra

A négy soros dallamok főcezúrait végigtekintve, az egyszerű és összetett sorokból állókat egyaránt, azt látjuk, hogy leggyakoribb az első, ötödik és harmadik fokon levő zárlat a záróhang fölött. A záróhang fölött és alatt elhelyezkedő cezúrák aránya 86:14. A hangsor mindenik fokán előfordul egyébként főcezúra a következő arányban (%-ban kifejezve):

Fok	I(8)	2	3	4	5	6	7
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
Előfordulás	44	5	3	13	2	18	—
	2	—	—	4	1	4	2
Összesen:	46	5	20	3	22	2	2

(Az arab számok a záróhang fölött, a rómaiak a záróhang alatt elhelyezkedő cezúrákat jelzik — ennek megfelelően az előfordulás első sora a záróhang fölött, a második a záróhang alatt levő cezúrákat mutatja.)

Szótagszám

A népi anyaggal való összehasonlítás könnyebbségéért ebbe a táblázatba vettem be a fordított anyagot is (egy dallam kivételével, amely összetett felépítésű lévén, ilyen szempontból nem jöhet számításba).²⁸ Ugyancsak az összehasonlítás szempontjai miatt ide csoportosítottam a négy sorosra természetesen összevonható, de négy-nél több sorból álló dallamokat a második, illetve a harmadik oszlopban. Ezt az eljárást főleg az egyes sorok zenei anyaga határozta meg; a szöveg tagolása csak másodsorban irányított, mivel Madass a szövegben sokszor egyáltalán nem jelzi nagy kezdőbetűvel a sorok elejét, vagy a könyv alakja miatt a hosszú sorokat megosztva írja le. Adott esetben a második oszlopban a sorok számát egyszerűen kétszeresének is lehet venni, ha nem összetett, hanem egyszerű sorokkal akarunk dolgozni.

Sorok száma	Egyszerű		Összetett		Vegyes	Összesen %
	izometrikus	hetero-metrikus	izometrikus	hetero-metrikus		
4	30,6	30,6	9,9	6,3	11,7	89,1
5	—	2,7	—	0,9	0,9	4,5
6	—	2,7	—	0,9	0,9	4,5
7	—	—	—	—	0,9	0,9
Összesen	30,6	36,0	9,9	8,1	14,4	99,0%

Izometrikus anyaga, mint látható, a négy sorosokban található, és így oszlik meg:

Szótagszám	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
% az egész anyagból	0,9	2,7	9,9	0,9	0,9	4,5	1,8	1,8	1,8	4,5
% az izometr. anyagból	2,2	6,6	24,2	2,2	2,2	11	4,4	4,4	4,4	11

Szótagszám	16	6+6	7+6	8+7	9+6	10+9	10+4+3	Összesen
% az egész anyagból	0,9	0,9	0,9	4,5	0,9	1,8	0,9	40,5
% az izometr. anyagból	2,2	2,2	2,2	11	2,2	4,4	2,2	99

Az egyszerű négy soros heterometrikus anyagban néha a harmadik sor szótagszáma nő meg kisebb (12, 63, 85) vagy nagyobb mértékben (18). Más-kor éppen ez a sor rövidül meg jelentősen (32). Ritkább jelenség a negyedik sor bővülése egy-két szótaggal (47, 104).

Előfordul, hogy az előtag jóval meghaladja az utótag terjedelmét (69, 86, 97), vagy fordítva (42). Többször alig van különbség az elő- és utótag két-két sorának szótagszáma között (24, 30, 90), s arra is kerül nem egy példa, hogy az elő- és utótag megfelelő sorainak szótagszáma azonos (91, 101).

A vegyes csoportban egyszerű és összetett sorok váltják egymást. A Bar-tók által használt jelzést alkalmazva²⁹, a heterometrikus anyagban a következő csoportokat találjuk:

- z, z, z, Z (47, 104)
- z, z, Z, Z (90, 110)
- z, z, Z, z (12, 18, 63, 85, 92)
- Z, Z, z, z (24, 66, 97)
- Z, z, Z, z (89, 91, 101)
- Z, Z, Z, Z+z (84)
- Z+z, Z+z, z, z (86)
- Z, Z+z, Z+Z, z+z (8)
- z+z, z+z, Z+Z, Z+Z (98)

Az itt fel nem sorolt heterometrikus anyagban a szótagszám soronként változik, s legjobb esetben is csak két sorban azonos (pl. 6, 32).

Ritmika

A teljes anyag megoszlása ritmikai szempontból a következő képet mutatja:

1. Tiszta izoritmikus

- 1. négy soros
  - a) egyszerű ... 19
  - b) összetett ... 10
- 2. négy-nél több soros... —

29 (26,1%)

II. Átmeneti csoport

1. négy soros	
a) lényegtelen módosítással izoritmikusnak tekinthető ...	27
b) három sor izoritm., a negyedik variáns v. egészen más...	7
c) izoritmia nyoma még felfedezhető...	13
d) az elő- és utótag külön-külön izoritmikus...	8
2. négynél több soros...	6
	61 (54,9%)

III. Heteroritmikus anyag

1. négy soros ...	14
2. négynél több soros ...	7
	21 (18,9%)

Lássuk, melyek a gyakoribb ritmusképletek, szótagszám szerint csoportosítva az izoritmikus anyagot

Nyolc szótagúak esetében az $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ alapritmus első két nyolcada alkalmazkodó formában egy esetben fordul elő (21); ugyanez az utolsó két hangnál jelentkező alkalmazkodással (41b). Az $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ alapritmus alkalmazkodó formában jelentkezik kétszer (93, 113). Egyetlen esetben találkozunk $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ ritmussal (106).

Kilenc szótagúak között egy esetben található a $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ ritmus (119).

Tizenegy szótagúak esetében a $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ képlet kiélezett formában a nyolcadoknál (103), a záróképlet is éles és utolsó hangja megrövidül (75), vagy élesen, de bokázó záróképlettel tarkítva mutatkozik (117); augmentált alkalmazkodó formában a 105-ben: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$

Heterometrikus dallamban (12, 12, 11, 11 szótagszámmal) bukkan fel alkalmazkodó formában az $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ alapritmus, néhány esetben felbontva a nyolcadik negyedre (24).

A tizenhárom szótagúak esetében szintén egy képlettel találkozunk: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (19, 111), az első esetben az utótagban némi alkalmazkodással.

A tizennégy szótagúak esetében a $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (négy soros) kolomejka ritmus mellett (44) idegen mintára utaló is akad: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (108).

Tizenöt szótagúak esetében kétféle képlet jelentkezik; a hangsúlyos ütemrészén többnyire felével megnyújtva (28, 87): $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ — s a trochaikus lejtésű: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (29).

Az összetett sorokból álló 6+6 szótagú dallamoknál egyetlen izoritmikus példát találunk: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} + \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (71), a 8+7 szótagúaknál háromfélt:

a) $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} + \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ ... (11)

b1) $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} + \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ ... (39)
 b2) $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} + \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ ... (45)
 c) $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} + \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ ... (79)
 a 9+8 összetételűeknél egyet: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$
 (76), a 10+9-nél: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (22, 43),
 mindkettő alkalmazkodva, s végül a 10+4+3-nál egyet, helyenként alkalmazkodó formában:

$\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ ... (20).

A négynél több soros dallamok között egyetlen esetben találunk izoritmia (86): $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$.

Az idézett ritmusképletek három kivételtől eltekintve (111, 117, 119) dūr dallamokhoz kapcsolódnak.

A tiszta izoritmikus dallamok nagyobb része (86,2%) eredeti, s csak kis hányada (13,8%) fordítás.

Ennél a csoportnál viszonylag nagyfokú rokonság mutatható ki a népzenevel. Így pl. a nyolc-, kilenc-, tizenhárom szótagúaknál valamennyi, a tizenegy és tizenkét szótagúaknál az első esetben előforduló ritmusképleteket megtaláljuk a magyar népzeneben is.³⁰

Mint a fentiekből kitűnik, számottevőek azok a dallamok, amelyek kis eltérést mutatnak a tiszta izoritmikus anyagtól. Szótagszám szerint növekedve, íme néhány példa:

Hatszótagúaknál az $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ alapritmus a második és negyedik sorban részben módosul: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (40).

Hétszótagúaknál a harmadik sor bővülése folytán a ritmus is változik, de alig: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ a harmadik sorban: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (12, 63).

Máskor az $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ alapritmus a verbunkos záróképlettel, az első sor kivételével felaprózódik (14), vagy a harmadik sor részben diminuálódik; a negyedikben még diminuálva szerepel, de az egyensúly kedvéért megismétlődik az eredeti formában is (eredeti alkalmazkodóban: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$; diminuálva: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$, 115). Diminuálásra még világosabb eset a nyolcszótagúaknál az 56-os, amelyben csak a harmadik sorban módosul egy érték.

A hat- és hétszótagúaknál szintén találunk közelebbi vagy távolabbi kapcsolatot a népzenevel.³¹

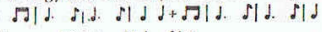
Nyolcszótagúaknál az utótag szövegében bekövetkezett szótagszaporulat zeneileg ismétléssel oldódik meg:

1. és 2. sor: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$
 3. és 4. sor: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$ (110).

Ugyanerre a jelenségre találunk példát a tizenegy szótagúaknál is, nem egy, hanem két ütemnyi ismétléssel (18). Alapritmus: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$

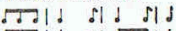

a 3. sorban: $\underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}} \underline{\underline{N}}$
ism

Tízszótagúaknál a második sor bővülésével az eredeti képletet megtoldja képlettel (69). Ugyanebben a csoportban az előbbi képlet negyedes válfajánál a negyedik sort felütéssel egészíti ki (47). Egyes sorok bővülése, felaprózása szintén ismert jelenség a magyar népzeneben.³²

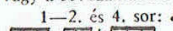

Az első sorok jellegét a negyedik sor elején, összetett képletben is meg-bontja. Első sorok ritmusa: (80).

Még sorolni lehetne a példákat, de ennyiből is látszik, hogy e csoport elég közel áll az izoritmushoz, sőt tágabb értelemben oda is sorolható. Ebben az alcsoportban már 40,7% a fordított, s csak 59,3% az eredeti anyag.

Egy másik átmeneti alcsoportot alkotnak azok a dallamok, amelyekben csak a harmadik sor tér el a többitől, s néha közelebbi vagy távolabbi variánsnak is felfogható. Pl. 70-es dalban:

1—2. és 4. sor:
3. sor:

vagy a 33. számúban:

1—2. és 4. sor: Ez az alapritmus a 3. sorban felbomlik: -ra.

Egy harmadik alcsoportban az izoritmia bizonyos fokig még felismerhető (pl. 23, 25, 41a stb.).

A negyedik alcsoportra példaként megemlíthető többek között a 65, 67 és 90. sz. dallam.

Ebben az alcsoportban is három kivétellel (80: mixolid; 65: moll—dúr; 129: dór) dór dallamokat találunk.

A heteroritmusúakban a legkülönbözőbb összeállítású sorok váltják egymást, fordított szövegű dallamokban néha szünetekkel megtűzdelve (pl. 9, 15, 54, 57 stb.).

Hangszeres vonatkozások

Bár a gyűjtemény szöveges dalokat tartalmaz, néhány dalban találunk olyan utalásokat, amelyek arra engednek következtetni, hogy alkalomadtán hangszeres kíséret is járulhatott egyik-másikhoz, annál is inkább, mert ebben a korban nem ritka jelenség, hogy meglevő hangszeres darabokhoz utólag kerestek, alkalmaztak szöveget.

Néhány dallamnak tizenkét hangot (duodecimát) meghaladó ambitusa bizonyos mértékig szintén erre utal. A 96. dal végén például már a hangszer birodalmába tartozó (szöveg nélküli) zárórészt találunk. A 73. dal első sora után énekhanggal nem intonálható (szintén szöveg nélküli) egy ütemnyi dalrészlet láthatunk. Hangszeres eredetűnek látszik a 36. és 37. dal is.

Magyar hangszeres zene, a verbunkos hatását láthatjuk több dal záró-
részletének bokázó képleteiben (14, 92, 105, 117). Az énekelt verbunkos típusá-
hoz sorolható a gyűjtemény 88. és 89. száma.

Rokonsága más gyűjteménnyel

Ha Madass könyvének anyagát korábbi, hozzátétőlegesen korabeli és későbbi, többé-kevésbé hasonló jellegű gyűjteményekkel vetjük össze, néhány szál a 19. század előtti időkbe vezet.³³

Ahogy a gyűjtemény keletkezési idejéhez közeledünk, úgy szaporodnak a kapcsolatok is, s legközelebb áll (az általam összehasonlított gyűjtemények közül) az Almási Sámuel kötetéhez. Madass gyűjteményének több mint fele (69 dallam) kisebb-nagyobb módosítással, de mindig felismerhető rokonságban Almásinál is előfordul. (Ehhez még hozzávetünk három szöveget, melyet Almási más dallammal írt le.) Az Almási és Madass anyagában található azonos vagy variáns dallamok elütő hangneme azt mutatja, hogy a viszonylag nagyszámú előfordulás ellenére, Madass nem ismerte Almási gyűjteményét. Almásinál viszont találtam egy Madass fordította szöveget (a fordító megnevezése nélkül) a Madassnál szereplő dallammal (IV. kötet 171. sz.). Miként jutott hozzá ehhez Almási, nem állapíthatam meg.³⁴

A számomra hozzáférhető fontosabb gyűjteményekkel való kapcsolatát az alábbi táblázat szemlélteti. A táblázat az azonos dallamokat, a közeli s néha távolabbi variánsokat tünteti fel. Teljesen azonos dallam egészen ritka (pl. Almási IV. k. 171, F-dúrban, azonos Madass 19. sz. dallamával; némi ritmikai eltéréssel Szini 195. azonos Madass 109. dallamával; ugyanúgy Szini 154. azonos Madass 106-tal). A táblázat első oszlopa a Madass (M) gyűjteményében szereplő dallamok sorszámát jelöli. Vele vízszintesen egy sorban az összevetett gyűjtemények megfelelő variánsai sorakoznak fel. Kézírtos anyagból Almási Sámuel (Al) I, II, IV. és V. kötetét (I—II. kötetét a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban, IV—V. kötetét a Folklor Intézet Kolozsvári Osztályánál használtam), Tóth István (T) kottáskönyvének csak kolozsvári (hiányos) példányát — a nyomtatásban megjelent anyagból pedig a Bartha Dénes által kiadott Pálóczy Horváth Ádám (PHÁ), Szini Károly: *A magyar nép dalai és dallamai*, 1865 (Sz), a Kodály Zoltán által kiadott Arany-gyűjteményt (Ar) s végül Bartalus Istvánnak (B) *Magyar népdalok* c. hétkötetes munkáját tartalmazza a táblázat. A római szám a kötetet (Aranynál: a részt), az arab a dal számát mutatja. Tóthnál többféle számozás lévén, a tört szám-lálójával a lapot, nevezőjével a lapon a dal számát jelöltem. A zárójelbe tett számok olyan szövegre vagy szövegvariánsra utalnak, amelyeknek dallama más, mint Madassnál.

A táblázat s még inkább a gyűjtemény teljes dallamanyagának kimerítő jegyzetekkel való ellátása, a variánsok felsorolása túllépi e sorok határát, s a jelen kiadvány jellegétől is elütne.

M	PHÁ	T	Al	Sz	Ar	B
1			I. 9			
3			I. 115			
4			I. 133 (II. 101)			
5			II. 44			

<i>M</i>	<i>PHÁ</i>	<i>T</i>	<i>AI</i>	<i>Sz</i>	<i>Ar</i>	<i>B</i>
6			I. 13			
8		194/3				
9		206/11	II. 136 IV. 5			
10			I. 42			
11		194/2	I. 18		II. 18	
12			I. 40, 52			
14			II. 149	(114)	I. 55	
15			I. 55			
16		173/80				
19			IV. 171	199		
20			I. 165		II. 23	
21	38 388 66		I. 79 187 IV. 31	35 73 143	I. 85	IV. 43
22		195/4	I. 23			
23			I. 165		II. 23	
25	85 86 179, 195		I. 67		I. 95	VII. 10 22 166
30		120/17				
32	261 281 290 395					
33	126			18	I. 5	
41b	66 38 388		I. 79 187 V. 31	35 73 143	I. 85	IV. 43
42		118/12				
43			(I. 32)			
45			I. 165		II. 23	
48			I. 165		II. 23	
51			IV. 172			
53	65	130/35			II. 16	
54			I. 158			
59			I. 35			
60			II. 200			
61			II. 45			

<i>M</i>	<i>PHÁ</i>	<i>T</i>	<i>AI</i>	<i>Sz</i>	<i>Ar</i>	<i>B</i>
62			I. 101			
63			I. 40 52			
64			I. 41			
65			I. 45		I. 51	II. 196
66			IV. 263 268	9 10	I. 34	IV. 8
67	279 295 348		I. 168	14		
70		207/12				
71			I. 170			
75			IV. 199	29 168		
76			II. 61			
79			IV. 34			
81			I. 157		I. 41	
83			II. 80			
85			II. 58	188		
87			I. 199			
88			II. 137 IV. 11			(III. 82)
90			IV. 64	23		I. 16
91			I. 180	89		
92			II. 36a,b IV. 28	192		III. 117
93			V. 22	88 120 127		IV. 104
95			I. 145			
96		119/15	I. 25			
97			IV. 209			
98			IV. 75			
103			(IV. 118)	145		I. 113
104			II. 3	1		
105			IV. 51			III. 121
106			II. 130	154		
108			IV. 85			
109			IV. 103	195		

M	PHÁ	T	AI	Sz	Ar	B
110						III. 26
111	(281)		(I. 90) V. 44	159	II. 7, 8	II. 106 VII. 117
113			IV. 149			
115			I. 161	63		
116			I. 178			
117			I. 160	99 177		
118	244		V. 82		I. 37	
119			(II. 144) (IV. 40)	120		
Osszesen						
71	20	10	69	29	17	15

A gyűjtemény jelentősége

Arany János dalgyűjteményének kiadásával egyidőben Kodály Zoltán vetette fel a magyar biedermeier zene vizsgálatának fontosságát, megfogalmazva ugyanakkor e dalcsoport szerepét, hatását a magyar zenei művelődésben. Követendő példaként mindjárt sajtó alá is rendezte az említett gyűjteményt. A következő években Molnár Antal jelentkezett a magyar biedermeier zenével kapcsolatos tanulmányával, kiegészítve így Major Ervin s Gálos Rezső korábbi ide vonatkozó írásainak sorát.³⁵

Madass gyűjteményének közzététele újabb anyagot szolgáltat majd ehhez a kérdéshez, s újabb, ismeretlen változatok kialakulására, már ismert variációk elterjedésére vonatkozó ismereteinket szaporítja.

Mint az eddigiekből kitűnt, a gyűjtemény elég jelentős része idegenből átvett, fordított anyag. Többen rámutattak már arra, hogy a gyűjtemény kezelésének idején ennek az anyagnak ismerete divat, műveltség kérdése. Még Aranynál is egyharmadot képviselnek ezek a dallamok. Olyan eset is akad, amikor az adott viszonyok között az idegen, német dalok terjesztésével, népszerűsítésével a magyar műdalhiányon kívántak segíteni.³⁶

E dalok értéke viszonylagos, nemegyszer pusztán művelődéstörténeti. Amint Gálos Rezső írja erről a dalcsoportról: „Akad közöttük igazi irodalmi érték, verbeli költő alkotása; van éneklésre nem is alkalmas átdolgozás, talán egy Rikóti-féle fűzfapoéta munkája, vagy éppen valami kontárnak prózába süllyedő kísérlete... De valamennyi a német érzelmes dal mindent elöntő divatjának emléke... A szöveg ritkán hiteles: változik, romlik; ritkán költői is, de mindig fokmérője a korszellemnek, amely érzelmességre hajló alkattal inkább hajlik ezekre, mint a népdal felé.”³⁷

Madass azonban nem áll meg itt. Ez gyűjteményében csak az első állomás. Amint előbb már rámutattam, gyűjteményében később helyet kapnak az akkori politikai élet visszhangjaként a nemzeti és általános emberi vonatkozású dalok is. Ez lenne a második állomás.

A következő, harmadik lépés a népművészet, a népzene felé való fordulás. Példát bőven láthatott maga körül: a Kisfaludy Társaság felhívására sokan küldözgettek be anyagot az ország legkülönbözőbb vidékeiről, az irodalmi népiesség pedig éppenséggel komoly eredményeket mutatott fel már a szabadságharc előtt. Hogy ebben a folyamatban ki mikor indult s meddig jutott el, adottság, kedvező körülmények, műveltség s talán némileg ambíció kérdése is volt. Madass az „összevgyűjtés, kótára tevés és leírás”-ig ér el. Utja az idegennél kezdődik, s felfelé ívelve eljut az akkori értelmezés szerinti népi anyag jelentőségének felismeréséig. Hogy ez mennyiben külső hatás vagy tudatos magatartás, eldönteni adatok híján nem lehet, de olyan tény, amelyet föltétlenül figyelembe kell vennünk személyével s gyűjteményével kapcsolatban.

Gyűjteményének teljes dallamanyaga, lényegében Szabolcsi Bence előbb említett csoportosításának megtartásával, %-ban kifejezve, némi feltételezéssel, végül is így alakul:³⁸

1. idegen anyag	41,4	
2. magyar anyag	} 58,5	
a) műdal		34,2
b) népies anyag		15,3
c) népdal	9,0	

A gyűjtemény anyagának jelentős részére (36%), a táblázatban szereplő művekben, nem találtam variánst. Ezek között lehet olyan dallam is, amelyre esetleg ez lesz egyetlen forrásunk.

A dalok között nem egynek a ma élő népi anyagban is találunk változatára.³⁹ Így a gyűjtemény anyagának összekötő számai kisebb-nagyobb hézagokkal a 17. századtól napjainkig kimutathatók, s a száztizenny dallemelvény anyagi adat zenei művelődésünk ismeretéhez.

1. Már meg-e-selt és győz-tes lett sze-rel-münk
 2. [Az in-va-li-dus man-ká-já-hoz]
 3. Mind-ó-rök-ké kell hall-gat-nom
 4. Nincs szebb mint az in-kog-ni-fó
 5. Csak li-zen-negy esz-len-dős le-hel-tem
 6. El-jött, el-jött a sze-ren-csét-len ó-ra
 7. Ne sir-jál, mert ha-szon-ta-lan
 8. El ne fe-lejts i-má-doll ked-ves lé-lek

10. U-fá-nad foly-nak köny-nye-im
 11. Az ép mel-lett ült a gyer-mek
 12. A fe-le-sé-gem aly-ja
 13. Meg-holt az é-des a-pám
 14. Hen-rik nyug-vék új hit-ve-se mel-lett
 15. Ó-ró-mim o-da van-nak
 16. Ked-ves i-tal a kram-pam-pu-li
 17. Ill van min-den ven-ni va-ló, ve-gye-tek

19. *Oh ég, mely ked- ves hír ez, hogy gróf-né- vá le- szek*

20. *Lá- tom e- gek be kell tel- je- sed- ni*

21. *A- mely le- ány so- kat sze- ret*

22. *E- szem- be júszt és egy gyen- ge ér- zés*

23. *Oh Do- ris, hall- jad pa- na- szi- mat*

24. *Sok köl- tö, kik ré- gen*

25. *Ne- héz tud- ni cél- ját, vé- gét*

27. *Egy be- zárt lyán- ka éj- fél- be*

28. *Len- ge- de- ző nyá- jas- ság- gal*

29. *Az én lyán- kám a- ja- ká- ba*

30. *A- ki egy lyán- ka ké- nyé- lői*

31. *Be sok szen- ve- dé- se- im- mel*

32. *Mi- cso- da ma- dár a pil- lan- gó*

33. *Kin- csem, ne ne- vezz ál- nok- nak*

34. *Bol- dog- ság tá- vol van*

35. *Ki- nek hol van a hi- ve*

36. Há- tisz- ta hív- sé- ge bé- re

37. A nyug- vó ked- ves ó- ra vár

38. Illi nincs sem- mi ál- lan- dó

39. Lyányka e- zen for- ró kony- nyek

40. Mo- soly- gáll re- ám is né- mely- kar ked- ve- sem

41a. Há- t fi- a- im ti vi- tész ne- ve- tek

41b. É- lek én még jö- ven- dő- re

42. E- le- tem má- i ko- mor ó- rá- i

43. Ál- tal há- g- tad im- már el- vő- gez- led

44. Nin- csen né- kem sem- mi ba- jom

45. Oh mely ér- zé- ket- len ű- ra

46. Er- dőn, me- zőn, vad- pusz- tá- kan

47. I- vó paj- tá- sim már mi- hez fog- junk?

48. Oh nagy e- gek rá- lak ap- pel- lá- lak

49. A- mi- ó- ta lé- te- le- mel tu- dom

50. Én le- á- nya az ő- röm- nek

53. Bol- dog, ki Á- mon

54. Héj, Ra-ki, Ra-ki, Ra-ki,

55. Már most mind- járt a- da le- szek

56. Fel-fo- gad- tam az e- gek- re,

57. Hív ha- zá- ja ked- ve- sim- nek

59. A- lyám, té- ged hív- lak

60. In- dul a hős a vé- res csa- lá- ra

61. Min- den sán- kőt a vi- lá- gon

62. Nyu- gat, ked- ves gyen- mek

63. Add tud- tom- ra sze- re- lem

64. Em- lé- kez meg, ha sor- sunk ke- reny- vol- ta

65. Ki- nos él-ünk száz ve- szély- lyel

66. Bécs vá- ros- tól, nyu- gat- ról

67. Ma- ris- kám, Ma- ris- kám, e- szem a sze- me- det

69. Egy kis szo- bá- ba mi vi- gan la- kunk

70. Ha- zám- nak é- kes he- gye- it

71. *Múl- tad- ba nincs ö- röm*

72. *Szá- mod- ra e- zen kis em- lék*

73. *Az én vá- rom a kán- nyék- be*

74. *Ha egy úr quan- tálly ke- res,*

75. *Lágy a ke- nyér, pi- ri- ta- ni nem le- het*

76. *Mi húz en- gem va- rázs- kö- rőd- be?*

77. *A- ma kuny- hó- ban ta- lál- tam*

78. *Mesz- sze van s oh mely tá- vol*

79. *Jer- tek mind az én ker- tem- be*

80. *Ne légy kén- lek oly ke- gyet- len*

81. *Mi- ről a- párn nagy bú- san szólt*

83. *Mi- dőn ho- má- lyos fog- há- zá- ban*

84. *Ba- rát- ság vég- kép tant,*

85. *Jer az ab- la- kom- ba ked- ves*

86. *Lyan- ka, ki ed- dig tisz- ta ke- bel- lel*

87. *Csen- des völgy ö- lé- ben kit fed...*

88. *Mi-cso-da csárda ez ill, be csi-nos*

89. *Ró-zsám, ró-zsám, mi do-log ez.*

90. *Höl jár kend ill Pis-ta bá-csi?*

91. *Est de-rült a harc-me-zá-re*

92. *Az al-föl-dön ha-lász le-gény va-gyok én*

93. *Én va-gyok a pel-ri gu-lyás,*

95. *Gyász-pe-csél-je ked-ve-sem- nek*

96. *Lyán-ka mig in-gó ke-gyel-med*

97. *Tal-pra...*

98. *Bü-sul a len-gyel*

99. *Já-rat-lan u-ta- kon ki jársz*

101. *Nézd a há-rom lo-vas sze-kér-két*

102. *Az én ró-zsám azt sze-re-ll,*

103. *Hon-nan jössz te oly le-ven-ten bús paj-lás?*

104. *Ha-zád-nak...*

105. *Mi füs-lő lóg ott a si-kan tá-vol-ba?*

106. *Ne meny ró-zsám a tar-ló- ra*

107. *Fáj-da-lom ba-rít- ja keb-lem ér-ze- lét*

108. *Hű len-gyel va- gyok...*

109. *Nézz ró-zsám a sze-mem-be,*

110. *Az én sze-mem o-lyan ke- rek,*

111. *A- mált me-gyen egy kis lya-ny,*

112. *A ha- vas-ról zeng a kurt*

113. *Ég a kuny-há, re-cseg a nád,*

114. *Azt mondja, azt mondja az én hi- tem*

115. *Sze-gény le-gény va- gyok én*

116. *Hor-la- bá-gyi puszt-án fúj a szél*

117. *Szá-raz fű-re de-res kar-mat hul- la- doz*

118. *Nem en- ge-dik azt az e-gek*

119. *Nin-csen ked-vem, nin- csen mert nin- csen*

120. *Ha tud-nád an- gya- lom*

JEGYZETEK

¹ Gálos Rezső: *A három pápos meséjének egy magyar származéka*. Ethn. 1907. 3–4., illetve 4. lap 1. sz. JEGYZET.

² Szabolcsi Bence: *Népzene és történelem*. Bp. 1954. 39. [= NT]

³ Szabó T. Attila: *Az Erdélyi Múzeumi Egylet XVI–XIX. századi kéziratos énekeskönyvei*. EIRsz. 1929. 291–2.

⁴ Szabolcsi Bence — Tóth Aladár: *Zenei Lexikon* II. Bp. 1931. 54.; illetőleg II. 1965. 512.

⁵ Kodály Zoltán — Gyulai Ágost: *Arany János népdalgyűjteménye*. Bp. 1952. 58, 59, 61, 62, 70. — Bartha Dénes — Kiss József: *Ötújfélé száz énekek. Pálóczi Horvátok Adám dalgyűjteménye az 1813. évből*. Bp. 1953. 533, 538, 552, 628, 652, 713. — Molnár Antal: *Nyugati magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében*. Zene-tudományi Tanulmányok IV. Bp. 1955. 104, 106, 107., valamint Szabolcsi: NT. 39–40.

⁶ Gálos, 3. lap 5. sz. jegyzet.

⁷ Szabolcsi: NT, 40.

⁸ Kodály—Gyulai, 58., illetve Bartha—Kiss, 538.

⁹ „[...] 8-r (121/2x20 cm) rongált félbőr kötésben. 112 lev.-et foglal magába, a 193. o.-ig hétyes oldalszámozással, aztán a 195-re ugorva végig téves; az utolsó 3 lev. sztan. Ezen a »Mutató Tábla« van. Az 1. védőlap b) felén az adományozó Gálos Rezső neve s az adományozás időpontja van bejegyezve (1906. IX. 8.). A címlap (la) alján piros, kézínyomású betűvel: *Ex libr.: Alexandri Madass* (előfordul a keménytábla belső felén is). [...]

A kézirat elég finom papírjában lévő 1816-os vízjel, a leírás idejét sokkal előbbinek sejteti, mint amilyen tulajdonképpen. A dalok között ugyanis Petőfi-dalok vannak, [...] sőt a világsos fejezeteletről szóló, »*Homán jössz te olyan leverten bús pátlás*« kezdetű népdal (?) [is]. Így ha a gyűjtemény összeírását el is kezdték a 40-es évek elején, ami nem nagyon valószínű, leírás ideje átvitt az 50-es évek legelejére. 128 számozott s 4 szatlan dala közül alig kettő-három hiányzik részben vagy egészben. Nagyon sok benne a németből s éppen Madass által fordított dal (26 db); a maga s a többi fordító nevét is odajegyezte a szövegek végéhez. Néha még a dalok szerzőit is feltüntetete. Népköltészeti anyaga nem nagyon gazdag; csak 20 egynéhány népdala van» (Szabó T. Attila, 291—292).

¹⁰ Gálos, 4. — Vig kedélyét illetően l. Szabó T. Attila, 292. lapján a tréfiás megjegyzést.

¹¹ Illéssy János: *Az 1754—55. évi országos nemesi összeírás*. Bp. 1902. 21.

¹² Gurka László szíves szóbeli közlése.

¹³ Kempelen három Madass családot tart nyilván, de egyik sem szalonai előnevű: Kémpelen Béla: *Magyar nemesi családok* VII. Bp. 1913. 11. — A Bethlen katalógisták közt: Bethlen Gábor 1628. szept. 22-i adománylevelében már szerepel Szalonai Madass János es Madass Mihály; Rozvány György: *Nagy-Szalonta mezőváros történelme*. Nagy-Szalonta 1870. IV. lap 7. sz. jegyzet, valamint Móczár József, *Nagy-Szalonta 1606—1906*. Nagyszalonta 1906. 277. — Kraszna vármegyének 1829. évi megyei asszessorai között található egy Madass Sándor nevezetű; Petri Mór: *Szilágy vármegye monográfiája* VI. [H.n.] 1904. 47. — Székelyhádon 1800—11-ben Madass János postamester teljesített szolgálatot. l. a Schematismusokat a megfelelő években. Székelyhíd címszónál. Hogy valamilyen rokonsági kapcsolat állott-e fenn a két egyén között, nem állapíthatom meg. — Gálos Rezső egy nyelvi sajátossága révén, amely Arany Jánosnál is megtalálható, szalonainak sejteti: Gálos, 8. lap 1. sz. jegyzet.

¹⁴ A gyűjtemény népi szövegét egy betett cédula szerint Szabó T. Attila 1929-ben közlése lemásolta.

¹⁵ Szemere Pál munkái I. Szerk. Szvorényi József, Bp. 1890. 16., illetve Madass 16. sz.

¹⁶ A. Lavignac: *Encyclopédie de la musique et dictionnaire du conservatoire*. Histoire de la musique. III. Paris 1922. 1653—4.

¹⁷ Szinyeyi József: *Magyar írók élete és munkái*, IV. Bp. 1928. 825. hasáb, továbbá *Vasárnapi Újság* (Pest) 1870. 8. és 20. sz.

¹⁸ Káldy Gyula: *Az 1821—1861 években keletkezett magyar történelmi énekekről és indulókról*. Bp. 1895. 7.

¹⁹ Kodály—Gyulai, 83—4.

²⁰ Szabolcsi Bence: *A XIX. század magyar romantikus zenéje*. Bp. 1951. 196; illetve *A magyar zene évszázadai* II. Bp. 1961. 301. (A továbbiakban: *Mzzs*.)

²¹ Major Ervin: *A népies magyar műzene és népzene kapcsolatai*. Bp. 1930. 10. — Tóth Dénes: *A magyar népzene kialakulása*. Bp., 1953. 37.

²² Káldy, 7.

²³ Káldy, 13.

²⁴ Szemere, I. 61.

²⁵ Molnár, 110. és kk.

²⁶ Idézi Molnár, 128.

²⁷ Az 57. sz. dal kimaradt ebből a táblázatból. Viszonylag bonyolult szerkezeti felépítése miatt a népzenevel való összehasonlítás nem jöhet számításba. Ambitus: VII—8. Lényegében két nagyobb részre tagolódik; a második részben az első négy sort megismétli. A dallamban jelzett ismétlésekre új szövegsorok szoktak alakulni meg.

²⁸ L. az előbbi jegyzetet.

²⁹ Bartók Béla: *Összegyűjtött írásai* I. Közreadja Szöllösy András. Bp. 1966. 161. [—OI]

³⁰ Az egyes képletekhez l. a felsorolás sorrendjében B—Bartók Béla: *A magyar népdal*. Bp. 1924, illetve *OI*. 101—350., valamint K—Kodály Zoltán: *A magyar népzene* (A példatárt szerk. Vargyas Lajos) Bp. 1952 c. munkákból vett példákat:

B 13, K 253—54, B 194

B 74b, 206

B 58, 60, 61

B 62, K 412

B 215, 301, K 377

B 303, K 41, 337

³¹ Bartók, 42. — 44, 51, 53. sz. dalok.

³² Bartók: *OI*. 141—7.

³³ Így például egyik dallamának távoli variánsát megtaláljuk a Kájoni Kódexben. A Kájoni Kódex említett dallamának tiszta AABB szerkezete Madass gyűjteményében AABBB-ve alakul, s harmadik sorának cezurája felecsúszik 2-re, a másik 1 zárlatával szemben. A szotagszimbóli különbséget (Kájoni 13, Madass 12) az egyik dallam hangszeres, a másiknak szöveges volta indokolhatja. Néhány változatra bukkanunk a XVIII. századi diákmelodiamunkok anyagában. Vö. Madass gyűjteményének 25, 32. és 67. sz. dalát Bartha Dénes: *A XVIII. század magyar dallamai*. Énekeltek versek a magyar kollégiumok diákmelodiamunkaiból 1770—1800. Bp. 1935. 62, 3., illetve 29. sz. dallamával s a hozzájuk tartozó jegyzetekkel, valamint Szabolcsi: *Mzzs* I. 281—372a, 13, 26, 27, 30, 34. sz. példákat.

³⁴ Ha a gyűjtő Madass azonos az előbbiekben említett Kraszna megyei asszessoral, vagy legalábbis több-kevesebb ideig lakott ebben a vármegyében, nincs kizárva a szomszéd vármegyében (Dobokán, Drágon, Páncécschen) szolgálatot teljesítő Almásival való személyes ismeretsége.

³⁵ Major, i.m. kívül l. többek között: Major Ervin: *Ujabb adatok Verseggy költői és zeneszerzői működéséhez*. ItK 1924. 46—9. — Major Ervin: *Verseggy mint dal- és zeneszerző*. ItK 1925. 258—66. — Bartha Dénes: *A magyar énekeltek vers forrásai Faludtól Horváth Adámig*. ItK 1932. 247—87. — Szabolcsi Bence: *NT. Új: A 18. század magyar kollektív zenéje*. *Mzzs* II. 5—119. — Gálos Rezső: *A magyar műdal kialakulásához és forrásaihoz*. ItK 1933. 93—108. — L. még Császár Elemér, Harsányi István, Kerényi György, Sonkoly István és mások ide vonatkozó írásait.

³⁶ Molnár, 128.

³⁷ Gálos Rezső: *A német érzelmes dalböltészet magyar emlékei*. ItK 1940. 35.

³⁸ Ma még nem áll módunkban minden dallam eredetét pontosan meghatározni. Könyvtárainkban nem található több olyan munka, mely megkönnyítette volna a kutatásnak ezt a részét (csak példaként említem meg Ramler, Schulz, Hartel, Friedlaender, Kremsler, Dobó munkáját).

Így az első csoportba soroltam az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 37, 39, 43, 47, 52, 53, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 64, 70, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 84, 85, 129. sz. dalt; a második c)-ba a 19, 20, 29, 34, 35, 36, 38, 41a, 42, 45, 46, 48, 51, 56, 63, 66, 69, 71, 80, 81, 83, 86, 87, 91, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 104, 105, 107, 108, 112, 114, 116, 117. számúakat; a második b)-be a 14, 25, 32, 40, 44, 54, 65, 88, 89, 102, 103, 106, 110, 113, 115, 118. számúakat;

s végül a második c)-be a 21, 33, 41b, 67, 75, 90, 93, 109, 111 és 119. számúakat.

³⁹ A fennebb említett népdalok mellett lásd még Bartók: *OI*. 249—266. l. a 258, 262, 315. számúakat, Faragó József — Jagamas János: *Moldvai csángó népdalok és népballadák*. Buk. 1954. 149. sz., valamint Jagamas János — Faragó József: *Romániai magyar népdalok*. Buk. 1974. 9, 39, 68, 259, 261. számúakat.